

Počeci modernog društva otoka Molata od 1811. do 1941.

Autor don Oleg Petrović

1. Dobrostojeći stalež

Stalež dobrostojećih u naseljima otoka Molata činili su samo 15% stanovništva u austrijskom razdoblju. Sastavljeni su od osoba različitih zanimanja (trgovci, brodovlasnici, posjednici i župnici), ali su po svom imovnom i novčanom statusu bili izdignuti od ostalog siromašnog stanovništva (težaci, te poljoprivredni i ribarski nadničari). Dobrostojeći su državi plaćali porez i za vrijeme austrijske uprave jedini imali pravo političkog glasa za općinske izbore. Ujedno članovi ovoga staleža su birani i za seoske glavare, seoske suce, crkvene poreznike, te pričuvne dočasnike i časnike austrijske vojske.

Pripadnici staleža „benestanti“ iz Molata su posjednički rodovi Španić-Kovačev, Španić-Mihoviljev, Jentiličić, Mikuličin i Pavlov, posjedničko-brodovlasnički rodovi Matešić i Lovretić, novoformirani trgovački sloj sastavljen od obitelji Stamać i Magaš od četrdesetih godina 19. st., posjedničko-trgovačka obitelj Mavar-Božulić od sredine 19. st. i od konca 19. st. nove trgovačke obitelji Mračić i Barićev, te obitelj Stamać, koji su bili vlasnici Ugovorne pošte u Molatu od 1873.

Članovi navedenog staleža u Brguljama su posjednički rodovi Giričić, Maletić i Sablić, brodovlasnička obitelj Mljačić, te trgovačka obitelj Petroša od konca 19. st.

U Zapuntelu „benestantima“ pripadaju posjednički rodovi Mirković i Tomičić, brodovlasničko-posjednički rodovi Petrović i Radov, nadglednici veleposjeda i obrtnici Laleta, te trgovačka obitelj Jerkin od konca 19. st.

Posjednički rodovi gospodarski uspon duguju svojim prastričevima koji su bili župnici u navedenim mjestima u 17. i 18. st. Na posjedima navedenih rodova rade siromašni radnici-nadničari, koji se zadužuju kod svojih gospodara – lihvara, gube svoja zemljišta, te pojavom filoksere u vinogradima 1894. su primorani odseliti u Čile, Argentinu, pa u SAD.

Uz austrijske „benestante“ za vrijeme Kraljevine Jugoslavije formira se novi sloj dobrostojećih,

sastavljen od doseljenika iz sjeverne Amerike, koji zarađeni novac ulažu u dionice motornih jedrenjaka Matične luke Ist (u Zapuntelu Moković I., Moković II., Ivan Viskov I., Viskov II., Kordić-Perač, Batković, u Brguljama Šarunić-Didov, Marketo, Šimin, u Molatu Španić, Matulić, Stamać, Mandić), od građevinskih i drvodjelskih poduzetnika (u Molatu Stamać, Dundović, Šarunić, Kaštelanić), te uz postoje
će trgovce
i od novih, ujedno i brodovlasnika (u Brguljama Maletić, u Zapuntelu Petrović).

Uz gospodarski razvoj dobrostojeći omogućuju nastavak školovanja svojoj djeci nakon pučke škole u srednje škole i fakultete (1900. -1941.). Navodimo djecu građevinskog poduzetnika Ivana p. Šime Stamaća iz Molata (Pavica, završila učiteljsku školu u Dubrovniku, Ernest, maturirao klasičnu gimnaziju u Zadru, Viktor diplomirao talijanski i francuski jezik u Zagrebu), djeca vlasnika Ugovorne pošte Paška Stamaća iz Molata (Ljubomir, maturirao klasičnu gimnaziju u Splitu, Veronika, završila građansku školu „San Demetrio“ u Zadru), djeca kapetana Pere Barićeva iz Molata (Neda, završila građansku školu u Korčuli, pa diplomirala talijanski i francuski u Zagrebu), a uz poticaj i podršku molatskog župnika Celestin Matulić diplomirao pravo u Zagrebu, te djeca brodovlasnika Ivana Mokovića (Filip, maturirao klasičnu gimnaziju u Šibeniku).

2. Stanovanje

Stalež dobrostojećih uz svoje kuće grade cisterne. Kuhinje sadrže komine s napama, posude je od pečene zemlje, glazirane keramike, maojolike, stakla i bakra. Također imaju i krušne peći. Uz kuhinje, dobrostojeće kuće sadr
že i
blagovaonice („tinel“) koje su opremljene namještajem u Alt deutsch stilu od konca 19. st. i Secesiji od poč. 20. st., dok između dva svjetska rata novoformirane dobrostojeće obitelji

opremaju svoje blagovaonice u Art deco stilu. U ovim stilovima su namještene i spavaće sobe („kamare“). Neke obitelji (u Molatu Stamać, vit. Abelić, Barićev, Mavar; u Zapuntelu Petrović, Mirković, Moković; u Brguljama Giričić, Šarunić-Didov) u svojim blagovaonicama posjeduju i vitrinu za knjige, te pisaći stol (škritorij). Uz namještaj u blagovaonicama su i portreti vlasnika u tehnici ulja na platnu (Stamać, vit. Abelić) ili portreti u foto tehnici (ostali), slike s nacionalnim temama u tehnici oleografije, te zidni satovi koji prate stil namještaja.

3. Odijevanje

Ženska narodna nošnja se na otoku Molatu izgubila već koncem 19. st., kada živopisnu nošnju pod utjecajem pomorstva i trgovine zamjenjuje crna boja, koja se u razdoblju baroka pojavljuje u Španjolskoj. Između dva svjetska rata crnu nošnju zamjenjuju građanske haljine („vešte“), te sa skidanjem narodne nošnje žene svoju kosu friziraju („ondulati se“). Muškarci već koncem 19. st. počinju nositi odijela.

4. Zadrugarstvo

Godine 1907. trgovac Ivan p. Ivana Stamać, seoski glavar i sudac, osniva Ribarsku zadrugu, te je ujedno bio i njezin prvi predsjednik. Zadruga je imala svoju zgradu u Lučini, te pravilnik koji je i objavljen. Paško Stamać, vlasnik Ugovorne pošte, osniva 1931. Ovčarsko-mljekarsku zadrugu, koja je imala svoju zgradu, te je bila više puta pohvaljena od strane stručnih komisija za uvjete i

rad osiguravši time pravljenje kvalitetnog ovčjeg sira.

U Zapuntelu Ribarsku zadrugu osniva posjednik i glavar Krsto Radov godine 1913., koja je bila smještena u „magazinu“ obitelji Radov u zapuntelskom Portu, a Poljoprivredno-potrošnu zadrugu godine 1940. osniva Ivan Moković nasuprot monopolu trgovca i brodovlasnika Petra Petrovića.

U Brguljama Poljoprivredno-potrošnu zadrugu kao zaštitu stanovnika od zaduživanja kod trgovaca Maletića i Petroše osniva godine 1940. Ivan Šarunić-Didov.

4. Školstvo

Pomoćna pučka škola u Molatu osnovana je 1874., a njezin prvi učitelj je bio don Benjamin Vecchiardo, a 1882. je prerasla u Pučku mješovitu školu i njena prva učiteljica je bila Jelisava Radinović. Pohađalo ju je školske godine 1882./1883. 50 đaka od 56 obveznih. Prvotno je bila smještena u kući Mandić do izgradnje nove školske zgrade godine 1895. U Zapuntelu Pomoćnu pučku školu s pravom javnosti osnovao je don Šime Lovrović godine 1912. Nakon Prvog svjetskog rata postaje Pučka škola. Bila je smještena u Bratskoj kući, pa u kući Šimat, do izgradnje nove školske zgrade 1940. Po istom projektu sagrađena je i školska zgrada u Brguljama godine 1936.

Izgradnju nove školske zgrade u Zapuntelu je pokrenuo brodovlasnik Ivan Moković, a u Brguljama brodovlasnik Ivan Šarunić-Didov, koji su ujedno pokrenuli i kulturne institucije.

5. Kultura

Počeci modernog društva otoka Molata od 1811. do 1941.

Autor don Oleg Petrović

U kulturnom životu Molata posebno se istaknuo Tonći Stamaća, koji je 1924. iz Silbe prenio karnevalsku svečanost. Cijelog je života pisao karnevalski Testament na čakavskom dijalektu, koji je nažalost propao. Tonći Stamać osniva Glumačku družinu godine 1929. U prizemlju Seosko-prosvjetnog doma, koji je sagrađen 1926. uređena je Kazališna dvorana devet godina kasnije. U istoj dvorani organizirani su suvremeni plesovi uz pratnju harmonike. Narodna čitaonica, koju osniva također Tonći Stamać, godine 1933. bila je smještena na prvom katu Seosko-prosvjetnog doma.

Župnik don Roman Lukin u Molatu osniva godine 1934. Ženski pjevački zbor, te kupuje iste godine harmonij za liturgijsko pjevanje u Župnoj crkvi, ali se ukida glagoljaško pjevanje.

Učitelj Zvonimir Šare, također u Molatu, godine 1934. osniva Muški pjevački zbor, a godine 1935. osniva Tamburaški orkestar.

U Brguljama Narodnu čitaonicu osnovao je godine 1935. brodovlasnik Ivan Šarunić-Didov.

U Zapuntelu Narodnu čitaonicu „Napredak“ godine 1935. osniva Ivan Moković. Također, i u Brguljama i Zapuntelu između dva svjetska rata suvremeni plesovi (valcer) potiskuje narodno kolo, što doprinosi instrument harmonika.

Dobrostojeće obitelji se fotografiraju u Zadru od devedesetih godina 19. st. Činovnička obitelj Stamać naručuje i prodaje razglednice Molata u svojoj Ugovornoj pošti od poč. 20. st. Između dva svjetska rata fotografiranjem se amaterski bavi don Frane Paro u Zapuntelu, a u Molatu radiotelegrafist Jušto Stamać.

6. Politika i rodoljublje

Otok Molat politički je pripadao Općini Silba, osnovane godine 1811. za vrijeme francuske okupacije, dok je katastarski za vrijeme austrijske uprave godine 1824. podijeljen na katastarske općine Molat sa Brguljem i Zapuntel. Buđenjem narodnog preporoda u drugoj četvrtini 19. st. navedeni stalež se priklanja Pravaškoj stranci don Ive Prodana, a za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, kada imaju pravo glasovanja svi muškarci sa navršениh 24 godine, HSS-u, čiji je predsjednik u Molatu građevinski poduzetnik Ivan p. Šime Stamać. Glavar Molata Ivan p. Ivana Stamać godine 1900. pokreće peticiju o vraćanju starohrvatskog jezika u liturgiju koji je zamjenjen latinskim jezikom, te je prosljeđuje zadarskom nadbiskupu.

Počeci modernog društva otoka Molata od 1811. do 1941.

Autor don Oleg Petrović

Počeci modernog društva otoka Molata od 1811. do 1941.

Autor don Oleg Petrović
